SÁRÁNDI TAMÁS*

„MIT GONDOL, HOGY ROMÁNOKBÓL FOG HADSEREGET ALAKÍTANI?”

ADALÉKOK A NEMZETISÉGI KÉRDÉS HONVÉDSÉGEN BELÜLI
KEZELÉSÉHEZ A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

Kulcsszavak: *nemzetiségi kérdés, magyar hadsereg, második világháború, Horthy-korszak, hadszervezés*

Habár 1938 után két alkalommal került vissza nemzetiségek által is lakott terület Magyarországhoz, a Magyar Királyi Honvédség vezetése csak 1940-ben kezdett a nemzetiségi kérdéssel foglalkozni. Észak-Erdély visszacsatolásával a nemzetiségi lakosság hadászatiilag már nem volt elhanyagolható embertömeg, 1941-re az ország népessége az 1938-as 9,3 millióról 14,6 millióra emelkedett. Ezzel párhuzamosan a magyarság aránya 92,9%-ról 77,4%-ra csökkent, a nemzetiségeké pedig elérte a 22%-ot.¹ Magyarország ismét nemzetiségi állam lett.

A magyar hadvezetés a 20 év alatt nemzeti öntudatában megerősödött, – korabeli szóhasználatlaltal élve – a magyar nemzeteszmétől elhidegült nemzetiségi lakosság fegyveres szolgálatra való alkalmazhatóságának kérdésével nézett szembe. A probléma egyben a nemzetiségi lakosság lojalitásának, illetve a Horthy-kori Magyarország integráló képességének kérdését is felveti. Jelen írásban az első kérdésre kívánunk fókuszálni, és azt igyekszünk nyomon követni, hogy az 1940–1944 közötti periódusban hogyan változott a nemzetiségek helyzete a magyar hadseregben.

A két világháború közötti időszak nemzetiségpolitikájának keretét az úgynevezett szent istváni eszme szolgált, melynek lényegét Teleki Pál miniszterelnök a következőképpen foglalta össze: „mindenféle olyan jogot, amely az állam egységét nem sérti, [...] megadunk mindenkinek”.² Az államhűségért és a magyarság Kárpát-medencei vezető szerepének elismeréséért cserébe tehát bizonyos nyelvi és kulturális jogokat biztosítottak a nemzetiségek számára. Ennek mibenlétét azonban soha nem határozták meg pontosan,³ és a gyakorlatban az egyén megítélésében annak két világháború közötti magyarokkal szembeni magatartása volt a mérv-

* SÁRÁNDI Tamás (sz. 1981), muzeológus-történész, a Szatmár Megyei Múzeum munkatársa.

- 1 ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*, Bp., Osiris, 2001. 252. A nemzetiségek közül a román volt a legnagyobb a maga több mint 1 milliós népességével (a nemzetiségek 7,5% volt román), ezt követte a német (4,9%), ruszin (3,9%), szlovák (1,8%), horvát (1,4%) és szerb (1,1%) népcsoport.
- 2 L. BALOGH Béni: *Küzdelem Erdélyért. Magyar-román viszony és a kisebbségi kérdés 1940–1944 között*. Bp., Akadémiai, 2013. 207. Ugyanitt több idézetet is találunk a korszak vezető politikusainak ezen eszme lényegére vonatkozó kijelentéseiről.
- 3 EGRY Gábor: *Az erdélyiség „színeváltozása”. Kísérlet az Erdélyi Párt ideológiájának és identitáspolitikájának elemzésére 1940–1944*. Bp., Napvilág, 2008. 143–144.

adó, tehát valaki magyar nemzetisége vagy származása még nem jelentett garanciát a megbízhatóság tekintetében. Minden állami alkalmazottat úgynevezett priorálásnak vetettek alá, s a döntést legtöbb esetben a magyar elit mondta ki.⁴ A látszólag nagyvonalú és engedékeny politika tehát csupán a keretet biztosította, a gyakorlatban a nemzetiségpolitika a magyarságpolitikát, a visszacsatolt területeken élő magyar lakosság minden téren való erősítését jelentette. Ez nagyrészt az észak-erdélyi magyar politikai elit érdekérvényesítő képességének a hatására alakult így, melynek tagjai – feladva addigi nemzetiségpolitikai nézeteiket – a magyar szupremácia mellett tették le a voksot.⁵ Így a magyar kormányzati politika – ha nem is törekedett a nemzetiségek területről való erőszakos eltávolítására – hosszú távú elképzeléseiben egy saját elit nélküli, hűségében megkérdőjelezhetetlen, nem magyar paraszti tömeget tartott elfogadhatónak, amely bizonyos nyelvi és kulturális jogokkal rendelkezett.⁶ A téma annak felmérése is alkalmas, hogy mennyire érvényesültek a gyakorlatban a kormány nemzetiségpolitikái elgondolásai: a törvény előtti egyenlőség, illetve az egyenlő jogok, egyenlő kötelezettségek elve.

A tárgyalt periódusban a hadszervezést az 1939:II tc.⁷ szabályozta átfogóan, ami kisebb-nagyobb módosításokkal végig érvényben maradt.⁸ Ez mindenkire érvényes 3 éves hadkötelezettséget írt elő, a nemzetiségi lakosság hadseregben való alkalmazásakor tehát ezt kellett szem előtt tartani.

Közvetlenül 1938 előtt a honvédségben nem volt külön szabályozva a nemzetiségi kérdés, ennek megfelelően nem is érvényesült semmilyen diszkrimináció. A korábbi időszakban – elsősorban az 1919 utáni években – a zsidókat, illetve a Vörös Hadsereg egykori tagjait megkülönböztették, és felülvizsgálatnak is alávetették. Bár általános sorozás volt érvényben, az első, valóban mindenkire kiterjedő sorozást csak 1929-ben tartották meg. Azelőtt a „megbízhatatlan elemeket” (zsidók, munkások, szociáldemokrata párt tagjai) nem sorozták be a hadsereg-

4 A katonai közigazgatás időszakából vett példákra vonatkozóan lásd: SÁRÁNDI Tamás: *A nemzetiségi középosztály helyzete 1940 őszén. Példák a katonai közigazgatás időszakából*. Modern Magyarország, 2013/1. 141–164.

5 A magyar politikai elit nézeteiben végbemenő változás részletes elemzését lásd: BÁRDI Nándor: *A múlt, mint tapasztalat. A kisebbségből többségbe került erdélyi magyar politika szemléletváltása 1940–1944 között*. Limes, XVIII(2006). 2. sz. 43–70.

6 Egy magyar diplomáciai jelentésből úgy tűnik, hogy a magyar kormányzat egyes körei még 1943 végén is valósnak tartották annak esélyét, hogy a román lakosság elfogadja helyzetét, és magáévá teszi a magyar állameszmét. *A bukaresti követség jelentése a M. Antonescuval folytatott megbeszélésről*, 1943. december 9. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban MOL) K 63 Külügyminisztérium Politikai Osztályának iratai (továbbiakban K 63), 270 csomó, 27. tétel. 957–960.

7 Az 1939. évi II. törvénycikk *A Honvédelemről*. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8096> (Letöltve: 2014. január 15.)

8 1942-ben módosították a XIV. tc. révén, amelyben a zsidók munkaszolgálatát szabályozták. A törvény pontos címe: *A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk, valamint az 1914–1918. évi világháború tűzharcosai érdemeinek elismeréséről szóló 1938. évi IV. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről*. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8187> (letöltve: 2014. január 15.)

be.⁹ A 30-as évek végére ezen megkülönböztetések nagyrészt megszűntek, majd fokozatosan, a korábbinál is szigorúbban újra bevezetésre kerültek.¹⁰

Az 1939-ben elfogadott honvédségről szóló törvény teremtette meg a munkaszolgálat jogi alapját is.¹¹ A törvény kimondta, hogy minden 14 és 70 év közötti lakos munkaszolgálatra vehető igénybe. A katonaköteles férfiakat évi három hónapra, a katonai szolgálatra alkalmatlan férfiakat, illetve a nőket évi három hétre hívhatták be.¹² Nemsokára felállításra kerültek az első munkatáborok is.¹³

Egy 1941-es jelentés szerint az országban öt nemzetiség élt: szlovák, rutén, román, szerb és horvát.¹⁴ A valóságban létezett még két jelentős népcsoport: a zsidó és a német.¹⁵ A Honvédségben őket nem tekintették nemzetiségeknek, ezért a tanulmány nem is tárgyalja részletesen e kettő helyzetét, csupán összehasonlításképpen tér ki sorsuk alakulására.

A zsidókérdés már 1919-ben is napirendre került a Honvédségben: „a zsidóság hivatalosan megbízhatatlannak minősített s kitiltatott a nemzeti hadseregből”.¹⁶ Elkezdődött tehát a legénység „megbízhatóságának” vizsgálata és a megbízhatatlanok munkatáborba küldése. Az 1920-as évek végére a megkülönböztetés megszűnt, de alig 10 év múlva – a felerősödő antiszemizmus, illetve a nemzetközi események hatására – Magyarországon is zsidóellenes ren-

- 9 GAZSI József: *Politikai megkülönböztetés a Horthy-hadseregben 1919–1945*. Hadtörténeti Közlemények, XIX(1972). 3. sz., 506. (a továbbiakban GAZSI 1972). Egy 1928-as beszámoló szerint a sorozáson megjelenő munkásokat testi alkalmatlanságra hivatkozva el kell utasítani. Ez ellentmond az egyenlő bánásmód elvének, de csak így lehet biztosítani a sorozás nyugodt lebonyolítását. Hadtörténeti Levéltár (továbbiakban HL), Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Levéltára (továbbiakban HM), *Honvédelmi Minisztérium 16. osztályának jelentése a Legfelsőbb Honvédelmi Tanácsnak a sorozás lefolyásáról*. 1929. november 12. 16. oszt. 113.316/eln. 1929.
- 10 1938-ban az Anschluss hatására megingott a német nemzetiségű legénység „államhűsége”. A dezertálások száma is megnőtt, ezért a német ifjaknak a sorozás után színmagyar területre való helyezését tartották volna kívánatosnak. *Székesfehérvári II. csendőrkerület levele a csendőrnagyozó osztályparancsnokságnak*. 1938. május 21. HL, HM, 10. oszt. 59.092/eln. 1938. Ezt követően elrendelték, hogy a határvidéki alakulatokhoz ne kerülhessen nemzetiségi legénység. *Honvédelmi minisztérium 10. osztályának jelentése a nemzetiségi legénység másból szolgálásáról*. 1938. december 2. HL, HM, 58.092/eln. 10–1938. Ez azonban keveseket érintett, így a honvédség egészét tekintve továbbra is érvényben volt az egyenlő elbírálás elve.
- 11 A törvény 230. paragrafusa szabályozta a munkaszolgálatot.
- 12 SZITA Szabolcs: *A Munkaszolgálat Magyarországon 1939–1945*. Hadtörténeti Közlemények, CXVII(2004). 3. sz. 820.
- 13 A közösségért folytatott közmunkának, illetve a munkatáborok keretében kifejtett munkának hosszas hagyománya volt Magyarországon is. Már a 19. században törvényben szabályozták a közmunkát, illetve az 1930-as évek derekától a Turul Szövetség keretében megindult az egyetemisták és főiskolások nyaranta végzett önkéntes munkaszolgálat. Erre vonatkozóan bővebben lásd: SZÉCSÉNYI András: *Egyetemi munkaszolgálat Magyarországon a Horthy-korszakban*. Történeti Múzeológiai Szemle, XI(2011). http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/muzeumok/mamutt_ekonyv_11/pages/003_egyetemi_munkaszolgalat.htm (Letöltve: 2014. január 15.)
- 14 *Vezérkari Főnökség 1. osztályának jelentése az újoncok kiegészítéséről*. 1941. HL, HM, 10. oszt. 25.891/eln. 1940.
- 15 Kérdés, hogy a zsidókat be lehet-e számítani a nemzetiségek sorába, mivel Magyarországon a zsidótörvények előtt vallási csoportnak, ezt követően pedig külön fajnak tekintették őket.
- 16 GAZSI 1972. 506.

delkezéseket kezdtek hozni.¹⁷ A zsidókérdést szabályozó rendeleteket a honvédségben sokkal szigorúbban hajtották végre, mint más területeken.¹⁸ A zsidókat fokozatosan kiszorították a fegyveres szolgálatból, s csak munkaszolgálatra vették igénybe. A hadsereg 1940. évi szervezésére vonatkozó rendelet tiltotta a zsidók beosztását a védett alakulatokba,¹⁹ és arányukat 5%-ban szabta meg más alakulatok esetében.²⁰ Észak-Erdély visszacsatolása miatt kezdetben felfüggesztették ezt a rendeletet, majd – rendhagyó módon – az ősz folyamán újra szabályozták a hadsereg szervezési rendjét, miszerint a zsidókat már nem lehet semmiféle fegyveres szolgálatra igénybe venni. A korábban felállított közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljak 3. és 4. századait zsidó századokká alakították át, a teljes sorköteles zsidó legénységet ezekbe kellett áthelyezni.²¹ Törvényes alapja az intézkedésnek ekkor még nem volt, először 1941 márciusában szabályozták a zsidónak minősülő személyek honvédségen belüli alkalmazhatóságát, kizárólag kisegítő szolgálatra.²² Ezzel párhuzamosan, 1940 folyamán a tiszteknek és altiszteknek igazolniuk kellett származásukat, a zsidók elveszítették rangjukat.²³ 1941-től a külön munkaszolgálatos zászlóaljak megszervezése egyre szembetűnőbbé tette a zsidókkal szembeni bánásmódot. Frontra való kiszállításuk után romlottak a munkakörülmények, rendszeressé váltak a kegyetlenkedések. 1944-ben, a deportálások idején a munkaszolgálat mégis egyféle menedékként szolgált a biztos halállal szemben, és a hadsereg részéről is megfigyelhető egyféle tudatos embermentés.²⁴ A munkaszolgálatban elhunyt zsidók pontos száma ismeretlen, de mindenképpen több tízezer főről lehet szó.²⁵

17 Az első ún. zsidótörvényt 1938-ban fogadták el, az 1938:XV. tc. *A társadalmi és a gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról* <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8070> (Letöltve: 2014. január 15.) A további zsidótörvényekre és rendeletekre vonatkozóan lásd: *Magyarországi zsidótörvények és rendeletek, 1938–1945.* Szerk. Székely Gábor. Bp., PolgART, 2002.

18 GAZSI 1972. 514.

19 A védett alakulatok fogalmát 1933-tól kezdték alkalmazni a hadseregben. Kezdetben csak megbízhatatlan elemeket nem lehetett ide beosztani, 1940-től ez alatt nemzetiségeket értettek. A védett alakulatok pontos számát évente szabályozták, s ide a hadsereg fontosabb alakulatait (híradó, légi-erő, páncélos és határvadász) sorolták be. GAZSI 1972. 538–539.

20 *Az 1940. évre vonatkozó szervezési rendelet.* 1940. július 24. HL, HM, 1a. oszt. 40.000/el. 1940.

21 *Az 1940. évre vonatkozó szervezési rendelet kiegészítése.* 1940. HL, HM, 1a. oszt. 40.400/el. 1940.

22 2870/1941 ME rendelet, *Az 1939:IV tc. értelmében zsidónak tekintendő személyek katonai szolgálatáról.* 1941. április 19. Rendeletek tára, 1941. 1028–1029. A kérdést részletesen csak az 1942:XIV tc. szabályozta.

23 A tisztek esetében nagyszülőig bezárólag senki nem lehetett zsidó származású. A katonai elit 5%-a bizonyult zsidónak. SZITA 2004. 825. A tartalékos tisztek egy szülő vagy nagyszülő zsidó származása esetében minősültek zsidónak. Ekkor 16 ezer tartalékos tiszt veszítette el rangját. GAZSI 1972. 520.

24 SZITA 2004. 844.

25 A munkaszolgálatosok vesztesége 1942-ben 2149 fő volt, ez a szám 1943-ban 25 451 főre emelkedett, és emellett 19003 főt eltűntként tartottak nyilván. SZITA Szabolcs: *A hadsereg és a zsidókérdés.* Nagy Képes Millenniumi Hadtörténet. Bp., Rubicon–Aquila, 2000. 321. STARK Tamás a zsidó munkaszolgálatosok számát 80–100 ezerre teszi, míg a munkaszolgálatot túlélt zsidók számát 10–20 ezerre. STARK Tamás: *Magyarország háborús embervesztése.* Nagy Képes Millenniumi Hadtörténet. Bp., Rubicon–Aquila, 2000. 436–437.

A másik megkülönböztetett nem magyar népcsoport a német volt. Az 1930-as évek végén a hadseregben kezdett egyféle elégedetlenség mutatkozni a német legénységgel szemben.²⁶ Egyébként a magyarországi nemzetiségek közül ők voltak az egyedüliek, akik soraiban minimális szeparatista törekvés megfigyelhető volt, ennek ellenére 1940-től a hadsereg vezetése nem tekintette őket nemzetiségnek. A második bécsi döntéssel egy időben aláírt népcsoport egyezmény ugyanis különleges státust biztosított számukra.²⁷ Az 1940-es, a bécsi döntés aláírása után kiadott szervezési rendelkezés módosítása kimondta, hogy a védett alakulatokhoz csak magyarokat és németeket lehet beosztani,²⁸ majd az 1941-es leszögezte, hogy a németek „felhasználásuk szempontjából... nem tekinthetők nemzetiségnek”.²⁹ Ezen intézkedés 1944-ig érvényben maradt, 1944-ben pedig külön tiszti parancsban hívták fel a figyelmet, hogy senki nem bírálhatja a németeket külön jogaikért, ugyanis a „német-magyar baráti viszony” alapja a sorsközösségnek, amelynek köszönhető többek között a területek visszatérése is.³⁰ 1942-től a magyarországi német lakosság sorsát a környékbeli országok német lakosságáéhoz hasonlóan már egyre inkább a hitleri Németország határozta meg. A német ifjakkal így előbb önkéntes, majd kötelező módon a német hadsereg Waffen SS egységeiben kellett katonai szolgálatot teljesíteniük, és nem a magyar honvédségben. Német nyomásra a magyar hadvezetés 1943-tól ahhoz is hozzájárult, hogy a hadsereg kötelékeiből kivonják a német származású legénységet és a német hadseregbe irányítsák át.³¹

A világháború kezdetén a magyar hadvezetés mindenben alkalmazkodott a kormányzat politikájához, jelezve, hogy a hadsereg a kormány intézkedéseit hajtja végre, és nem politikai szerv. A magyar miniszterelnökök kijelentéseit, nyilatkozatait külön tiszti parancsban adták ki, és megkövetelték azok szigorú betartását: a nemzetiségekkel való türelmes és egyenlő bánásmódot, bármilyen hátrányos megkülönböztetés tiltását. Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvédezerkar Főnöke 1943-ban elrendelte, hogy a tiszteknek negyedévente gyűlést tartsanak, ahol feldolgozzák ezen nézeteket.³² A szent istváni elv azonban a hadseregben is csak a nemzetiségpolitika elméleti keretétül szolgált, hiszen a kezdeti periódustól megfigyelhető volt a nemzetiségek hátrányos megkülönböztetése és sorozatos megalázása. Egy 1941-es

26 Erre jó példa, hogy a Honvédelmi Minisztérium 10. osztálya a pángermán veszedelem elhárításának leghatékonyabb eszközét a határ menti német lakosság színmagyar területen való szétszórásában látta. *Honvédelmi Minisztérium 10. osztályának jelentése a nemzetiségi legénység máshol szolgálásáról*. 1938. december 2. HL, HM, 58.092/eln. 10-1938.

27 Erre vonatkozóan bővebben lásd Norbert SPANNENBERGER: *A magyarországi Volksbund Berlin és Budapest között 1938–1944*. Bp., Lucidus, 2005.

28 *Az 1940. évre vonatkozó szervezési rendelet kiegészítése*. 1940. HL, HM, 1a. oszt. 40.400/eln. 1940.

29 *Az 1941. évre vonatkozó szervezési rendelet*. 1941. HL, HM, 1a. oszt. 41.000/eln. 1941. 6.

30 *Vörös János vezérezredes tiszti parancsa a nemzetiségi kérdésben követendő eljárásról*. 1944. május 22. HL, A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnökének Levéltára (a továbbiakban VKF), 1944 hdm. csf. 409/eln. 44–45.

31 Erre vonatkozóan bővebben lásd: Kovács Zoltán András–SZÁMVÉBER Norbert: *A Waffen SS Magyarországon*. Bp., Paktum, 2001. <http://mek.oszk.hu/05000/05002/html/> (Letöltve: 2014. január 15.)

32 A vezérkari főnökség levéltárában hat ilyen tiszti parancs is található, ami a nemzetiségekkel való hadseregen belüli bánásmódra hívja fel a tisztek figyelmét. Ezek nyomtatásban is megjelentek: TILKOVSKY Lóránt: *Iránylevelek a nemzetiségi kérdés kezeléséhez a magyar hadseregben 1941–1944*. Hadtörténeti Közlemények CIII(1990). 2. sz. 151–170.

jelentés szerint a román legénység a legegyszerűbb feladatra, a ruharaktárban való szolgálatra sem alkalmas: „ezen túlmenően szellemi képességeik... kétségessé teszik még a legminimálisabb mértékben való megfelelésüket is, közismert emberi tulajdonságaik pedig a ruhatári szakszolgálatral kapcsolatos anyagi biztonság tekintetében nagyfokú aggodalomra adnak okot...”³³

1940 őszén – a Magyarországhoz került több mint egy millió románnak is köszönhetően – a honvédség legmagasabb szintjén került terítékre a nemzetiségi kérdés.³⁴ Szeptember 24-én értekezletet tartottak a nemzetiségi kérdés honvédségen belüli kezeléséről. A Honvédelmi Minisztérium és a vezérkar közötti nézetkülönbségek itt ütköztek ki először. Werth Henrik gyalogsági tábornok, a honvéd vezérkar főnöke azt javasolta, hogy a nemzetiségeket csak a magyar lakosság kimerülése után vegyék igénybe,³⁵ más vélemény szerint viszont megengedhetetlen, hogy amíg a magyarok kivéreznek, addig a nemzetiségek kivonják magukat a fegyveres szolgálat alól. A Honvédelmi Minisztérium 1b. osztályának véleménye szerint elfogadhatatlan, hogy egy hadsereg lemondjon a lakosság 1/5-éről.³⁶ Így az értekezlet kimondta, hogy „a nemzetiségek egyenjogú kezelésének elvére kell az államot felépíteni”.³⁷ Ennek megfelelően elrendelték, hogy a nemzetiségeket a magyarsággal mindenben egyenlő mértékben kell igénybe venni fegyveres szolgálatra, enélkül csorbulnának jogaik, pedig Magyarországon a zsidókat kivéve senki nem lehet másodrangú állampolgár.³⁸

A vezérkari főnökség 1940 decemberében rendeletet adott ki a nemzetiségi legénység gyakorlati igénybevételéről. Továbbra is fenntartották, hogy a nemzetiségeket fegyveres szolgálatra egyenlő mértékben vegyék igénybe, de kiképzésük tekintetében lemondtak az addig alkalmazott területi kiegészítési elvről, illetve különbséget tettek béke és mozgósítás között. Előzőleg az ország területét a hadtestek számának megfelelő hadkiegészítési körzetekre osztották, és minden újoncnak a megfelelő hadtesthez kellett bevonulni.³⁹ Az elv 1940 után is érvényben maradt, bár a nemzetiségeket kivételes módon máshol képezték ki. Békehadrend idején a nemzetiségi újoncokat egyenlő mértékben osztották el az ország egész területén, így minden hadtest legénységének 15%-a lehetett nemzetiségi. A II. hadtestnél nem szolgálhattak szlovák, a VIII. hadtestnél rutén, a IX. hadtestnél pedig román. Kiképzés után a legénység a területileg megfelelő hadtest tartalékos állományába került vissza. Így mozgósítás esetén a legtöbb nemzetiséggel rendelkező VIII. és IX. hadtest, illetve a velük szomszédos V., VI. és VII. hadtest kötelékeiben a nemzetiségek aránya 20% lehetett, míg a többi hadtestnél csak

33 *Honvéd Központi ruhatár jelentése a Honvédelmi Minisztérium 10. osztályának.* 1941. október 30. HL, HM, 45.000/eln. 1941.

34 Mindezt jól mutatja, hogy az 1940 nyarán kiadott szervezési rendelkezés még említést sem tesz a nemzetiségek felhasználásáról, s az ősszel kiadott kiegészítés is csak a zsidókérdést szabályozza.

35 SZABÓ Péter: *Nemzetiségek a magyar királyi honvédségben (1938–1943).* Palócföld XXIII(1989). 6. sz. 39. (a továbbiakban SZABÓ: 1989).

36 *A Honvédelmi Minisztérium 1b. osztályának véleménye a nemzetiségi kérdés honvédelmi szempontból való kezeléséről.* 1940. HL, VKF, 1. oszt. 4.661/eln. 1940.

37 GAZSI 1972. 522.

38 *Vezérkari Főnökség jelentése a nemzetiségi kérdés kezeléséről.* 1940. HL, VKF, 1. oszt. 4.661/eln. 1940.

39 1940-et megelőzően a magyar hadsereg nyolc hadtestből állt: I. hadtest Budapest, II. hadtest Székesfehérvár, III. hadtest Szombathely, IV. hadtest Pécs, V. hadtest Szeged, VI. hadtest Debrecen, VII. hadtest Miskolc, VIII. hadtest Kassa központtal működött, s a környező területeket foglalta magában. Észak-Erdély visszatértét követően Kolozsvár központtal létrehozták a IX. hadtestet.

10%. Ezek sorállományában már szolgálhatott az illető hadtest területén élő nemzetiség is. Az egyenlő bánásmód elvének ez az intézkedés még nem mondott ellent, azonban a védett alakulatokat ettől kezdve már nemcsak a „megbízhatatlan” és zsidó újoncoktól, hanem a nemzetiségektől is „védték”, csak 2–3%, priorált nemzetiségi legénység szolgálhatott ezekben.⁴⁰ Az egyenlő jogok és kötelezettségek elvének alkalmazásában ez tekinthető az első törésnek.

A honvéd vezetés valószínűleg amiatt is döntött ezen bonyolult rendszer kialakítása mellett, mert az egyes hadtestekben nagy volt a nemzetiségek aránya közötti különbség. Míg az I. hadtestben – a zsidókat nem számítva – csak 1% volt a nemzetiségi aránya, addig a VIII. hadtestben 40%, a IX. hadtestben pedig 50%.⁴¹ A nemzetiségeket eleve megbízhatatlan, alacsonyabb szellemi képességű embereknek, gyengébb minőségű legénységnek tartották, egy 50%-ban nemzetiségiekből álló és emiatt harcértékében gyengébb hadtest felállítása tehát megengedhetetlen volt. Másrészt viszont, a területi kiegészítési elv mellőzése nagyon megnövelte volna a mozgósításhoz szükséges időt.

1938-tól, a visszacsatolások első sikerétől kezdődően döntöttek a visszatért területek lakosságának az átképzéséről. Ez mind a magyar, mind a nemzetiségi lakosságot érintette, függetlenül attól, hogy az illető élete során volt-e már katona, akár annak idején az osztrák–magyar, akár az utódállamok valamelyikének hadseregében. Az átképzés a hadköteles férfi lakosság három hónapos behívását jelentette. Keretei között mindenki elsajátította a magyar hadsereg vezényleti nyelvét, illetve fegyverzetét. Az átképzés során a visszatért területek lakossága egyúttal nemzeti szellemű átnevelésben is részesült, hiszen az elcsatolás alatt megrendült a magyar államhoz való hűségük. 1942 végére a visszacsatolt területek lakosságának átképzése nagyrészt befejeződött.⁴² A románokkal szemben volt a legnagyobb a bizalmatlanság, ezért az ő átképzésükre csak később, a keleti fronton elszenvedett nagy emberveszteségek miatt került sor.⁴³ A visszacsatolt területek nemzetiségi lakosságának átképzése során történt egy újabb törés. 1942 tavaszán, a délvidéki lakosság átképzésekor a szegedi V. hadtest parancsnoka táviratban közölte a vezérkari főnökséggel, hogy a szerb legénység nemzetvédelmi szempontból teljesen „megbízhatatlan” és a honvédségben semmilyen katonai szolgálatra tekintetbe nem jöhet. Emiatt javasolta azonnali kivonását és munkaszolgálatra való igénybevétele,⁴⁴ amit a hadvezetés később el is fogadott. A szerb lakosság illojális hozzáállásához nagyban hozzájárult a délvidéki katonai közigazgatás alatt történt kitelepítés, illetve az újvidéki razzia.⁴⁵

40 *Nemzetiségi kérdés megoldása a honvédelem terén.* 1940. december 9. HL, VKF, 1. oszt. 5.867/eln. 1940.

41 A nemzetiségek megoszlása hadtestenként: I. hadtest 1% szlovák, II. hadtest 6% szlovák, III. hadtest 14% horvát, IV. hadtest 3% horvát, V. hadtest 24% szerb, román és szlovák, VI. hadtest 6% szlovák és román, VII. hadtest 5% szlovák, VIII. hadtest 40% rutén, szlovák és román, IX. hadtest 50% román. *Vezérkari Főnökség 1. osztályának jelentése az újoncok kiegészítéséről.* 1940. HL, HM, 10. oszt. 25.891/eln. 1940.

42 GAZSI 1972. 525–526.

43 SZABÓ 1989. 40.

44 *Az V. hadtestparancsnokság távirata a vezérkari főnökségnek a szerb legénység megbízhatóságáról.* 1942. május 26. HL, VKF, 1. oszt. 4.970/eln. 1942.

45 SZABÓ Péter: *Nemzetiségek a magyar királyi honvédségben (1938–1943).* Palócföld XXIV(1990). 1. sz. 46. (a továbbiakban SZABÓ 1990) Az ekkor történetekre vonatkozóan lásd Á. SAJTI Enikő: *Imperiumváltások, revízió és kisebbség: magyarok a Délvidéken 1918–1947.* Bp., Napvilág, 2007. 154–183.

Megítélésünk szerint az eddig felsoroltak mellett az átképzéseknek egy másik – a szakirodalom által eddig kevésbé hangsúlyozott – szerepe is volt: az átképzés idejét felhasználták az átképzendő nemzetiségi legénység megfigyelésére és megbízhatóságának megállapítására. Ennek menetére némi betekintést enged az 1940. évi kárpátaljai besorozás. Ekkor elrendelték, hogy az előző évekkel ellentétben a sorozóbizottságnak hatósági közeg, illetve egy „bizalmi ember” is legyen tagja, és figyeljék meg az újoncok viselkedését, majd a tapasztaltakat az avatási könyvbe vezessék be. Az idősebb generációról kiállítandó kartotéklapokra is kérték ennek bevezetését, a szükséges információt a hatóságoktól kellett beszerezni.⁴⁶ Így a hadvezetésnek kimutatása volt a behívandó legénység megbízhatóságáról, s ennek ismeretében dönthette el annak beosztását.

1941-ig a magyar hadvezetésnek – a vélt vagy valós félelmeiktől eltekintve – alapvetően kedvező benyomása volt a nemzetiségekről. Az átképzésre és sorozásra behívott nemzetiségi lakosság nagy része meg is jelent, a szökés sem volt túl gyakori, s okai nem egyértelműen a rossz bánásmódra vezethetők vissza.⁴⁷ Megállapították ugyan, hogy lelkesedésük nem túl nagy, de reménykedtek, hogy a jó bánásmód hatására ez változni fog. Habár a ruszin lakosság egy részét „megbízhatatlannak” tartották, sokukat továbbra is alkalmazták arcvonalszolgálatra,⁴⁸ egyes alakulatok parancsnokai pedig kimondottan jó véleménnyel voltak róluk.⁴⁹ 1941-ben is fenntartották – kisebb módosításokkal – a nemzetiségekre vonatkozó elvet, és továbbra is hangsúlyozták, hogy a nemzetiségeket egyenlő arányban kell fegyveres szolgálatra igénybe venni. Ugyanakkor visszatértek a területi kiegészítési elvhez, azon kikötéssel, hogy a nemzetiségek aránya egyik alakulathoz sem haladhatja meg az 50%-ot. Amennyiben egy hadtestben nem tudták arányosan elosztani a nemzetiségi újoncokat, azokat átadták a szomszédos hadtesteknek.⁵⁰

1941-től Magyarország is bekapcsolódott a harcokba, kezdetben csak kis létszámú egységekkel, amelyek elsősorban üldözési feladatokat láttak el.⁵¹ Mivel a kiküldött hadsereg nagy részét az úgynevezett gyorsadtest, egy védett alakulat tette ki, a nemzetiségek aránya elenyé-

46 *A Honvédelmi Minisztérium 16. osztályának kiadványa a kárpátaljai lakosság megbízhatóságának a megállapításáról*. 1939. május 25. HL, HM, 10. oszt. 1.929/eln. 1940. A kezdeti években még törekedtek rá, hogy a nemzetiségi újoncokat is bevonják a tiszti és altiszti képzésbe, őket azonban sokkal szigorúbb megfigyelésnek vetették alá, nemzethűségi szempontból teljesen kifogástalanok kellett, hogy legyenek, illetve bevonulásukat követően is állandó megfigyelés alatt tartották őket. *Rómán nemzetiségű újoncok tisztképzése és előléptetése*. 1941. január 18. HL, HM, 10. oszt. 117.825/eln. 1941.

47 1940-ben a VIII. hadtesttől a 4600 főnyi legénységből 66 szökött meg, s ennek csak fele volt szlovák. A IX. hadtesttől 1941 elejéig 57 magyar és 20 román szökött meg. SZABÓ 1990. 40.

48 Az 1880 és 1922 között született kárpátaljai férfi lakosságból 29 058 főt tartottak megbízhatatlannak, ezek több mint 50%-át mégis alkalmasnak tartották arcvonalszolgálatra. *A VIII. hadtestparancsnokság kimutatása a kárpátaljai férfi lakosság megbízhatóságáról*. 1940. HL, HM, 10. oszt. 1.929/eln. 1940.

49 A róluk szóló jelentés „egészen szokatlanul derék katonaanyag”-nak nevezi őket. *A 22/3. honvéd pót század parancsnokságának levele a 2. honvéd kerületi parancsnokságnak*. 1940. augusztus 11. HL, HM, 10. oszt. 46.134/eln. 1940.

50 *Az 1941. évre vonatkozó szervezési rendelet*. HL, HM, 1a. oszt. 41.000/eln. 1941.

51 SZABÓ Péter–SZÁMVÉBER Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország 1941–1943*. Bp., Püldo, [2003]. 22–24.

szó volt. Ekkor még csak a szlovákok és ruszinok átképzése fejeződött be, így főleg ezek vettek részt a harcokban.⁵² 1941 végétől az időközben leharcolt gyorshadtestet kivonták, és helyette megszálló alakulatokat küldtek ki, összesen 5 dandárt. Mivel ezek alapvetően gyalogos egységekből álltak össze, nagyobb számú nemzetiségi legénység került ki a frontra.⁵³ 1942 júliusában ezen egységek fokozatos felváltása mellett döntöttek, az újonnan kiküldött egységeknek már csak az 50%-a volt magyar legénység, 30%-a román, 20%-a pedig más nemzetiiségű, elsősorban ruszin.⁵⁴

Német kérésre 1942 áprilisában a 2. magyar hadsereget kiszállították a keleti frontra. A kiküldést hosszas vita előzte meg, a döntést 1942. január 26-án hozta meg a Minisztertanács. Eszerint egyenlő mértékben kell megterhelni az ország haderejét, és nem a legjobban képzett legénységet kell kiküldeni. Döntöttek arról, hogy a nem védett alakulatokban a nemzetiségek aránya egységesen 20% lehet, ezeket olyan helyekre kell beosztani, ahol nem okozhatnak semmilyen kárt (pl. kocsis, szakács, vagy az utánpótlással foglalkozó vonatalakulatok). Összesen kb. 35–40 000 nemzetiségi került ki a frontra.⁵⁵ 1942 végére a 2. magyar hadsereg kb. harmincezer főt veszített, s mivel az új alakulatok nem érkeztek ki időben, a hiányt a vonatalakulatokból pótolták, ahol többségében nemzetiségiek szolgáltak. Ennek következtében a magyar legénység aránya csökkent, s egy jelentés szerint volt olyan alakulat, aminek legénysége már 100%-ban ruszinokból állt.⁵⁶

1942-ben a magyar hadvezetésben változás állt be a nemzetiségek megítélésében. A pontos okok tisztázása további kutatást igényel, valószínűleg a harctéri tapasztalatok vezettek ide. A változást jól tükrözi az 1942. évre vonatkozó szervezési rendelkezés. A rendelkezés különbséget tett a nemzetiségek között, a szlovákokat és ruszinokat továbbra is teljesen megbízhatónak tartották, a románok közül azonban csak 2300 főt, a szerbek és horvátok közül pedig 1200 főt.⁵⁷ Ezeket továbbra is fegyveres szolgálatra vették igénybe, de visszatértek a területen kívüli elvhez, mindenki más hadtesthez került, mint ahová szülőhelye szerint tartozott volna.⁵⁸ Továbbra is kikötötték, hogy nemzetiségiek csak a nem védett alakulatokban és csak olyan beosztásban szolgálhatnak, amivel nem okozhatnak semmilyen kárt, és arányuk sem haladhatta meg a 20%-ot. A román, szerb és horvát legénység döntő többségét megbízhatatlannak nyilvánították, és munkaszolgálatra osztották be. Minden alakulat mellett egy-egy 40

52 SZABÓ 1990. 42.

53 A német kérésre utólag kiküldött két dandárnak már a 30%-a átképzett román legénységből állt. SZABÓ 1990. 49.

54 SZABÓ–SZÁMVÉBER 2003. 122.

55 SZABÓ 1990. 44.

56 Uo. 49.

57 Nem lehet megállapítani, hogy hogyan jutottak ezen számokhoz, a megbízhatóságnak mindenképpen előfeltétele volt, hogy az illető beszéljen magyarul, a levontekiképzés során jó vélemény alakuljon ki róla, illetve előnynek számított, ha – korabeli megfogalmazás szerint – az illető nemzetiség által elszigetelt területen élt, ilyennek minősültek a vendek, bunyevácok, illetve máramarosi románok.

58 Ugyanekkor pontosan meghatározták, hogy melyik hadtesthez milyen nemzetiség kerülhet: a ruszinok az I., III., V. és VI. hadtest, a szlovákok a IV. és IX. hadtest, a 2300 fő román a II. és VII. hadtest, az 1200 fő szerb és horvát pedig a VIII. hadtest nem védett alakulataiban szolgálhatott.

fős, ún. műszaki osztagot hoztak létre, ennek tagjai ugyanazon nemzetiséghez tartoztak.⁵⁹ A műszaki osztagok sem tudták foglalkoztatni a rendelkezésre álló nemzetiségi legénységet, ezért 1942 októberétől ugyancsak nemzetiségi alapon szerveződő műszaki zászlóaljakat állítottak fel. Fokozatosan kivonásra került a honvédség egységeiből a „megbízhatatlan”-nak minősített teljes nemzetiségi sorlegénység is, ezeket az új zászlóaljakba helyezték át.⁶⁰ Habár a tiszti parancsok továbbra is a szent istváni eszmét, illetve a nemzetiségek egyenjogúságát hangsúlyozták, ezzel végleg megdőlt az egyenlő jogok, egyenlő kötelezettségek elve.

A 2. magyar hadsereg pusztulása után a magyar honvédség csak megszálló alakulatokkal volt jelen a keleti fronton, a súlyosabb harcok 1944 nyarán kezdődtek, majd Románia kiugrását követően a frontvonal az ország területére tevődött át.⁶¹ Ezzel párhuzamosan nőtték a veszteségek is.

A magyar honvédség szervezésére vonatkozó utolsó utasítást 1943 nyarán adták ki. A nemzetiségi kérdés terén ez nem hozott újítást.⁶² Az 1944-re tervezett utasítás a hadi események miatt elmaradt, így a világháború végéig az 1943-as maradt érvényben.

1943 tavaszán a Honvédelmi Minisztérium megbízásából egy felmérést készítettek az 1901–1923 között született korosztályok megbízhatóságára vonatkozóan. Az ekkor követett szempontok sajnos ismeretlenek, viszont a felmérés csak a korábbi álláspontot erősítette meg, miszerint a magyarok, németek és ruszinok teljesen megbízhatók, a szerbek 84%-át, horvátok 67%-át, románok 45%-át, a vendek 26%-át, a szlovákok 0,6%-át azonban megbízhatatlannak találták.⁶³ Az előző évi gyakorlatnak megfelelően a megbízhatatlan nemzetiségeket továbbra is elsősorban munkaszolgálatra vették igénybe. 1943–1944 folyamán a megbízható nemzetiségek közül is csak 5%-ot hívtak be fegyveres szolgálatra, a többiek munkaszolgálatra vittek.⁶⁴

1943-tól a nemzetiségek fokozottabb igénybevételéről döntöttek. Így a háborús erőfeszítések – s ezzel párhuzamosan a veszteségek is – egyre jobban terheltek a nemzetiségi lakosságot. Újabb 100 zsidó és 80 nemzetiségi munkaszázadot állítottak fel.⁶⁵ 1943 áprilisában megkezdődött a 2. magyar hadsereg maradékainak hazaszállítása, s helyettük megszálló alakulatok kiküldése, de a nemzetiségi munkaszázadok továbbra is a fronton maradtak. Ugyanekkor vált gyakorlattá a megszálló alakulatok legénységének 12 hónap – gyerekes apák esetében rövidebb – szolgálat utáni leváltása, azonban ez a gyakorlat is csak a magyar, illetve a megbízható nemzetiségi legénységre vonatkozott. Ehhez hasonló hátrányos megkülönböztetésnek minősült, hogy 32 évesnél idősebb magyarokat nem küldtek ki a frontra, míg a nemzetiségek esetében a felső korhatár 42 év volt.⁶⁶ Egy 1943-as rendelkezés szerint a munkaszolgálatra beosztott nemzetiségeket semmilyen megkülönböztetés nem érheti, ugyanolyan kedvezmé-

59 Szabályozták a műszaki osztagok összetételét is, eszerint egy osztag 40 főből állt, amiből 22 fő volt újonc és 18 fő egy éves szolgálatot töltött sorlegény.

60 *Az 1942. évre vonatkozó szervezési rendelet.* 1942. HL, HM, 1a. oszt. 42.000/eln. 1942.

61 SZABÓ Péter–SZÁMVÉBER Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország 1943–1954.* Bp., Püldo, 2009.

62 *Az 1943. évre vonatkozó szervezési rendelet.* 1943. HL, HM, 1a. oszt. 43.000/eln. 1943.

63 GAZSI 1972. 531.

64 Uo. 533.

65 Uo. 536.

66 SZABÓ 1990. 50–51.

nyekben kell részesíteni őket, mint a fegyveres szolgálatot végzőket.⁶⁷ A gyakorlatban azonban – a zsidó munkaszolgálatosokhoz hasonlóan – a nemzetiségi zászlóaljak is egyre romló körülmények (elégtelen ellátás mellett nehéz és veszélyes fizikai munka) között egyre durvuló bánásmódban részesültek.⁶⁸ Ennek hatására nőttek veszteségeik is. Az 1944-es viszonylag gyors frontátvonulás, valamint Észak-Erdély és Kárpátalja területének elvesztése következtében nincsenek adataink arról, hogy a legsúlyosabb harcok idején a különböző nemzetiségek milyen arányban voltak jelen a hadseregben.

Mindezeket szem előtt tartva nehéz megállapítani, hogy érvényesült-e a magyar hadvezetés azon célkitűzése, hogy a magyar lakosság mellett a nemzetiségiek is egyenlő arányban vegyék ki részüket a háborús erőfeszítésekből. Források hiányában csak egy 1943-as kimutatásra támaszkodhatunk: a magyar hadsereg 18 291 halottja 93,9%-ban magyar nemzetiségű volt, minden nemzetiség tehát jóval arányai alatt szerepelt a veszteséglistákon.⁶⁹ Igaz, hogy az embervesztés 1943 után nőtt számottevően.

Habár a hivatalos kormánypolitikához igazodva a magyar hadvezetés a háború végéig az egyenlő jogok és egyenlő kötelezettségek elvét vallotta, és tiltott bármilyen hátrányos megkülönböztetést, a gyakorlatban ez nem valósult meg. Míg 1940-ben a hadvezetés még egyértelműen a nemzetiségek egyenlő igénybevétele mellett döntött, a háború során ez az álláspont megváltozott. A fenti tények azt is jól szemléltetik, hogy a hadseregben lényeges különbséget tettek a különböző nemzetiségek között. Míg a zsidó származású hadköteleseket 1940-től eleve kizárták a fegyveres szolgálatból, addig a német közösség tagjait nem is tekintették nemzetiségnek. A korszakban nemzetiségként kezelt öt népcsoport alkalmazása között is lényeges különbségek figyelhetők meg, megítélésüket egyértelműen vélt vagy valós megbízhatóságuk határozta meg. A kutatás jelen állása mellett nem világosak a szempontok, amelyek döntően befolyásolták egy-egy nemzetiség sorsának alakulását. Annak ellenére, hogy az első sorozás alkalmával a ruszin újoncok 75%-a nem jelent meg,⁷⁰ illetve jelentős részüket „megbízhatatlannak” minősítették, végig fegyveres szolgálatot teljesíthettek. Ezzel szemben a szerb legénységet már a kezdetektől teljesen megbízhatatlannak nyilvánították, és kizárták a fegyveres szolgálatból. A „leglátványosabb” utat a román nemzetiségű legénység járta be. Az 1940-es visszacsatolást követően a román lakosságot megbízhatónak minősítették, és fegyveres szolgálatra alkalmasnak nyilvánították. Ennek részben ellentmond az, hogy amikor az észak-erdélyi férfilakosság átképzését megkezdtek, első körben – a kapacitás korlátozott volta miatt is – elsősorban a magyar és német lakosságot képezték át, s csak kisebb mértékben a románokat. 1942-től azonban már csak töredékük vehetett részt a fegyveres hadviselésben. Így 1943-tól a nemzetiségek többségének, a román, szerb és horvát legénységnek a sorsa egyre jobban hasonlított a zsidókéhoz.

67 *A Honvédelmi Minisztérium 10. osztályának kiadványa a munkaszázadokkal való bánásmódot illetően.* 1943. augusztus 18. HL, HM, 55681/el.10-1943.

68 GAZSI 1972. 536.

69 A halottak 3,4%-a román, 1,2% rutén, 0,8% német, 0,5% szlovák, 0,1% szerb és 0,1% horvát volt. *A Honvédelmi Minisztérium kimutatása az 1943-ig elszenvedett veszteségekről.* 1944. május 15. HL, VKF, hdm. csf. 437/el. 1944. A magyar Honvédség második világháborús embervesztését – ez esetben is csak a halottakra szorítkozva – 110–155 000 főre teszik. UNGVÁRY Krisztián: *A magyar honvédség a második világháborúban.* Bp., Osiris, 2005. 478.

70 GAZSI 1972. 531.

A jövőbeni kutatások célja a tisztázatlan részletkérdések feltárása kell, hogy legyen. Egyik legfontosabb kérdés, hogy minek hatására következett be 1942-ben a magyar hadvezetés szemléletében radikális változás a nemzetiségeket illetően. Ehhez szorosan kapcsolódik az, hogy a magyar hadvezetés elvei mennyiben tértek el a térség más hadvezetéseinek felfogásától, gondolunk itt pl. a dél-erdélyi magyar lakosság román hadseregben való alkalmazására. Másik fontos részlet a megbízhatóság fogalmának és szempontjainak tisztázása, tekintve, hogy ezen megállapításokat utólag az egész nemzetiségre kiterjesztették. Hasonló „megbízhatósági” eljárásokat a civil közigazgatás is folytatott, az egyén „megbízhatóságát” a két világháború között a magyar közösséggel szembeni magatartása határozta meg. Érdekes lenne tudni, hogy vonható-e párhuzam a katonai vezetés, illetve a közigazgatás által alkalmazott szempontok között. A rendelkezésre álló források elsősorban a Horthy-kori politikai és katonai elit nemzetiségek lojalitásáról vallott nézeteiben bekövetkező változások elemzésére alkalmasak, de talán ezek tisztázása révén a nemzeti lakosság Magyarországhoz való lojalitásának kérdéséről, illetve a Horthy-korszak integráló képességére vonatkozóan is lehet megállapításokat tenni. Enélkül nehéz lenne megválaszolni a címben feltett kérdést.⁷¹

„WHAT ARE YOU THINKING, FORMING AN ARMY OF ROMANIANS?”
CONTRIBUTIONS TO THE NATIONALITY ISSUE WITHIN
THE HUNGARIAN ARMY DURING THE SECOND WORLD WAR

Keywords: *nationality issue, Hungarian army, second World War, Miklós Horthy, military organization*

After some of its former territories returned to Hungary, including the 1940 return of Northern Transylvania with a large population of Romanian nationality, the Hungarian government and military leadership faced the dilemma of how to use these minorities for military purposes. At the end of 1940 Jews were excluded from the army, while the principle of equal rights and equal obligations for all nationalities was applied. These principles were theoretically maintained until the end of the war, however, their application was very different in reality. The five minorities in Hungary were treated differently on the basis of their real or putative trustworthiness. This study follows the process that took place within the leadership of the Hungarian army, leading to the different treatment of different nationalities. The German population, permanently treated equally, and the Jews, completely excluded from military service were used in this study as benchmarks.

71 Az idézet egy 1941-ben, a magyar hadseregből megszökött román nemzetiségű sorkatona leveléből származik.

„CE CREDEȚI, CĂ VEȚI FORMA O ARMATĂ DIN ROMÂNI?”
CONTRIBUȚII LA PROBLEMA NAȚIONALITĂȚILOR DIN CADRUL ARMATEI
MAGHIARE ÎN PERIOADA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Cuvinte-cheie: *problema minorităților, armata maghiară, al doilea război mondial, perioada lui Horthy, organizarea militară*

După redobândirea unor teritorii, mai ales a Transilvaniei de Nord cu o populație masivă de naționalitate română, guvernul maghiar, respectiv conducerea armatei s-au văzut nevoiți să decidă asupra modului de folosire a populației minoritare în scopuri armate. La sfârșitul anului 1940 – în paralel cu excluderea evreilor din armată – s-a ajuns la aplicarea principiului drepturilor și obligațiilor egale pentru toate naționalitățile, fără orice fel de discriminare. Conducerea armatei a preluat și a menținut teoretic aceste principii până la sfârșitul războiului, realitatea însă a fost alta. Cele cinci populații considerate naționalități au fost tratate în mod diferit, fiind judecate pe baza încrederii reale sau presupuse care le fusese acordată. Studiul de față urmărește procesul prin care conducerea armatei maghiare și-a schimbat opinia despre unele naționalități. Ca și bază de raportare a fost folosită populația de etnie germană, tratată permanent în mod egal, respectiv cea evreiască, exclusă complet din serviciul armat.